

بررسی سرمایه اجتماعی در بین دانش آموزان دبیرستان‌های پسرانه آموزش و پرورش ناحیه ۲ شهرستان اهواز در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۸۶

دکتر محمدحسن مقدس جعفری^۱
دکتر اسد ادیب‌نیا^۲
بهرام نیک‌بخش^۳

چکیده:

سرمایه اجتماعی عبارت است از پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه، به عنوان منبع با ارزش، که موجب تحقق اهداف اعضاء می‌شود. چشم انداز نظری پژوهش حاضر در بخش متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) بر اساس نظریات کلمن، پوتنام، فوکویاما و بوردیو در مورد عناصر و شاخص‌های اصلی مؤثر در ساخت مفهوم سرمایه اجتماعی به صورت ترکیبی شکل گرفته است. نظریات عمیق و گسترده کلمن درباره اعتماد و مشارکت به عنوان دو عنصر اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی، رهیافتی بود تا این دو عنصر به عنوان شاخص‌های اصلی بعد ساختاری در مفهوم سرمایه اجتماعی انتخاب شوند. تأکید پوتنام درباره احساس تعلق و تعاملات اجتماعی به عنوان دو عنصر دیگر در مفهوم سرمایه اجتماعی سبب گردید تا بتوان این دو را به عنوان دو شاخص بعد ارتباطی در مفهوم سرمایه اجتماعی انتخاب نمود. در این تحقیق منظور از سرمایه اجتماعی یک شاخص ترکیبی است که شامل اعتماد، مشارکت، تعلق و همکاری و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان به نهادها و گروه‌های اجتماعی است. به منظور سنجش سرمایه اجتماعی، برای آن، دو بعد ساختاری و ارتباطی در نظر گرفته شد و با توجه به مقدار R^2 محاسبه شده این دو بعد توانسته‌اند به میزان ۸۹٪ سرمایه اجتماعی را تبیین کنند. از مجموع نمرات چهار شاخص، میزان سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان بدست آمد. برای ساخت و اندازه‌گیری این تحقیق از آزمون LSD اسپیرمن و مقایسه میانگین داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS استفاده گردید.

مفاهیم کلیدی: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، حس همکاری و تعلق اجتماعی، آموزش و پرورش، شهرستان اهواز

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر
^۲ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر
^۳ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

مقدمه

مطالعاتی که در دو دهه اخیر درباره مفهوم سرمایه اجتماعی^۱ انجام شده، بخش قابل توجهی از تولیدات نظری جدید در جامعه‌شناسی را به خود اختصاص داده است، از این رو شاهد توسعه چشمگیر کمی و کیفی در مطالعات سرمایه اجتماعی بوده‌ایم. در این مقاله ضمن اشاره به انواع سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان به ابعاد ارتباطی و ساختاری سرمایه اجتماعی پرداخته شد. چرا که سرمایه اجتماعی از یک سو برای جامعه‌شناسان و سیاست‌شناسان جاذبه دارد و از سوی دیگر در کنار سرمایه فیزیکی و طبیعی و سرمایه انسانی قرار می‌گیرد. مفهوم و نظریه سرمایه اجتماعی طی سال‌های ۱۹۹۰ به این سو، با اقبال قابل توجه اندیشمندان و محققان رشته‌های مختلف علوم اجتماعی مواجه شده است. بنا بر مطالعه اشام و دیگران^۲ (۲۰۰۰)، طی سال‌های ۱۹۹۰ به این سو، بیشترین مراجعات مجلات معتبر موجود در بانک اطلاعاتی Eonlit، مربوط به کلید واژه سرمایه اجتماعی بوده است. همین طور بنا به نظریه سردبیر فصلنامه *Quartely Journal of Economics* از مجلات معتبر در حوزه اقتصاد رایج و غالب، یک چهارم ارجاعات مجله در دهه ۱۹۹۰ مربوط به اثر ۱۹۹۳ پوتنام بوده است (فاین، ۲۰۰۱).

در توضیح این گرایش قابل توجه صرفنظر از مدگرایی علمی که معمولاً وجود دارد، می‌توان به ویژگی بین‌رشته‌ای این مفهوم و نظریه‌پردازی متناسب با آن پرداخت. چشم‌انداز پژوهشی حاضر در بخش متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) بر اساس نظریات کلمن، پوتنام، فوکویاما و بورديو در مورد عناصر و شاخص‌های اصلی مؤثر در ساخت سرمایه اجتماعی به صورت ترکیبی شکل گرفته است. نظریات عمیق و گسترده کلمن درباره اعتماد اجتماعی^۳ و مشارکت اجتماعی^۴ به عنوان دو عنصر اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی، رهیافتی بود تا این دو عنصر به عنوان شاخص‌های اصلی بعد ارتباطی در مفهوم سرمایه اجتماعی انتخاب شوند. تأکید پوتنام درباره احساس تعلق و همکاری اجتماعی^۵ و تعاملات اجتماعی^۶ به عنوان دو عنصر دیگر در مفهوم سرمایه اجتماعی سبب گردید تا بتوان این دو را به عنوان دو شاخص بعد ساختاری در مفهوم سرمایه اجتماعی انتخاب نمود.

^۱ Social capital

^۲ Isham *et. al*

^۳ Social trust

^۴ Social participation

^۵ Social commitment

^۶ Social interactions

هدف اصلی این پژوهش، سنجش میزان سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان با چهار طیف اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، همکاری و حس تعلق می‌باشد و اهداف فرعی تحقیق عبارتند از:

- تعیین نوع رابطه میان سطح تحصیلات و اشتغال والدین با میزان برخورداری دانش‌آموزان از سرمایه اجتماعی بطور جداگانه
- تعیین نوع رابطه میان رشته تحصیلی دانش‌آموزان با میزان برخورداری آنان از سرمایه اجتماعی

- تعیین نوع رابطه میان مهاجرت دانش‌آموزان با میزان سرمایه اجتماعی
- تعیین نوع رابطه میان طبقه اجتماعی دانش‌آموزان با میزان سرمایه اجتماعی آنان
از آنجایی که ضرورت ایجاد سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان به عنوان آینده‌سازان جامعه، کاملاً احساس می‌گردد و نیز فقدان پیشینه مطالعاتی و تحقیقاتی در رابطه با موضوع مورد بررسی، در مجموعه آموزش و پرورش ناحیه ۲ شهرستان اهواز به وضوح مشاهده گردید، از اینرو بر آن شدیم تا دبیرستان‌های پسرانه ناحیه مذکور را به عنوان جامعه آماری مورد گزینش قرار دهیم.

ادبیات مسأله

بیان مسأله

اگر چه تحقیقات در بحث سرمایه اجتماعی در علوم انسانی دنیا و به ویژه در کشور ما نوپاست اما تلاش‌های قابل توجهی در این عرصه صورت گرفته است، که این پژوهش نیز تلاشی هر چند ناچیز در جهت غنای ادبیات موضوع و کاربرد آن برای پژوهش‌های آتی صورت داده است. هدف اصلی ما در این تحقیق پرداختن به مفهوم سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان دبیرستانی بوده است و بنا به تعریف، سرمایه اجتماعی منبعی جهت «کنش جمعی» تلقی می‌گردد و این منبع علاوه بر آگاهی و توجه نسبت به امور عمومی - اجتماعی - سیاسی یعنی آگاهی که موجب علاقمندی و دل‌نگرانی است، شامل هنجارهای اعتماد، هنجارها و یا رفتارهای معامله متقابل که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصر ساختاری شبکه‌ها و مشارکت‌های رسمی و غیررسمی می‌باشد. نتایج سرمایه اجتماعی در داخل یک شبکه آموزشی شامل یک مجموعه‌ای از کنش‌های جمعی در اشکال و اندازه‌های مختلف است (واین بیکر، ۱۳۸۲، ص ۴۰). بنابراین مجموعه عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی در این تحقیق هم در بعد شناختی و هم در بعد ذهنی باید مورد مسأله قرار گیرند. در این مقاله تئوری سرمایه اجتماعی به عنوان یک رویکرد جامعه‌شناختی مورد بررسی قرار گرفته و سعی شده است تا میزان سرمایه اجتماعی

دانش‌آموزان دبیرستانی را با توجه به چهار طیف اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعاملات اجتماعی و حس همکاری و تعلق اجتماعی را در دو بعد ارتباطی و ساختاری مورد سنجش قرار گیرد و به این سؤال پاسخ داده شود که آیا تفاوت معنی‌داری بین رشته تحصیلی دانش‌آموزان، تحصیلات پدر و مادر، شاغل یا غیر شاغل بودن مادر، مهاجر یا بومی بودن و نوع طبقه اجتماعی دانش‌آموزان و میزان برخورداری آنان از سرمایه اجتماعی وجود دارد؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

دانش‌آموزان مهمترین سرمایه‌های انسانی و آینده‌سازان جامعه هستند. آگاهی و اطلاع از میزان سرمایه اجتماعی آنان و دانستن نوع ارتباط آن با نحوه تعریف و برداشت آنها از جنبه‌های اجتماعی، برای هر نوع برنامه‌ریزی اجتماعی و فرهنگی آنان لازم و ضروری است (شارع‌پور، ۱۳۸۰، ص ۸۰). پیامدهای مثبت سرمایه اجتماعی و افزایش یا کاهش آن از سوی پژوهشگران به اثبات رسیده است. آنان سرمایه اجتماعی را اساس هویت، شناسایی و اعتبار جامعه می‌دانند. افزایش سطح بی‌اعتمادی در جامعه، کاهش سطح تعهد اجتماعی، پایین آمدن میزان مشارکت‌های اجتماعی و افزایش آسیب‌های اجتماعی را معلول کاهش سرمایه اجتماعی می‌دانند (کلمن، ۱۹۹۸؛ فوکویاما، ۱۹۹۷؛ پوتنام، ۱۹۹۰). در گزارشی که سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۱ در سال ۲۰۰۱ منتشر کرد، ارتباط میان سرمایه اجتماعی با مفاهیمی مانند: بهبود سلامت و رضایت بیشتر جامعه، مراقبت بهتر از کودکان، کاهش وقوع جرائم و برخورداری از نظام حکومتی مطلوب مورد تأیید قرار گرفت. لدمن و همکاران (۱۹۹۹) در تحقیقات خود در ۳۹ کشور توسعه یافته و در حال توسعه، نشان دادند که سرمایه اجتماعی از طریق تقویت و گسترش ارزشها و هنجارهای مشترک، سبب کاهش خشونت در جامعه شده و در نتیجه از وقوع جرم و خشونت در جامعه جلوگیری می‌کند. موسر و هلند (۱۹۹۷) در تحقیقات خود دریافتند که سرمایه اجتماعی در خانواده باعث فراهم آوردن شبکه حمایت برای اعضای خانواده می‌شود. شریفیان ثانی (۱۳۸۰، ص ۱۴) بیان می‌کند که نشانه‌های کاهش سرمایه اجتماعی در ایران را می‌توان از دغدغه‌های مسئولین دانست، که از خلال نوشته‌ها، گفته‌ها و گزارشات رسمی و غیررسمی آنان قابل استخراج می‌باشد.

چشم‌انداز نظری این پژوهش در بخش متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی)، بر اساس نظرات کلمن، پوتنام و فوکویاما درباره‌ی عناصر و شاخص‌های اصلی در ساخت مفهوم سرمایه اجتماعی به صورت ترکیبی شکل گرفته است. نظرات گسترده و عمیق کلمن

^۱ O.I.C.D

درباره‌ی «اعتماد» و «احساس تعهد و مشارکت» به عنوان دو عنصر اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی رهیافت خوبی بود تا این عناصر به عنوان دو شاخص اصلی در ساخت مفهوم سرمایه اجتماعی انتخاب شوند. تأکید پوتنام درباره‌ی «احساس تعلق» و «تعاملات اجتماعی» به عنوان دو عنصر اساسی دیگر در مفهوم سرمایه اجتماعی سبب شد تا این عناصر به عنوان شاخص‌های سوم و چهارم در ساخت مفهوم سرمایه اجتماعی گزینش شوند. بنابراین اهمیت این تحقیق ترکیبی است از هنجارهای اعتماد، احساس تعلق و احساس تعهد به گروه‌های نخستین، شبکه‌های محلی و گروه‌های اجتماعی که از عقاید این متفکران سرچشمه می‌گیرد. بر همین اساس، در این تحقیق منظور از سرمایه اجتماعی یک شاخص ترکیبی شامل احساس تعهد، تعلق و اعتماد افراد به نهادها و گروه‌های اجتماعی بوده و نیز، بیانگر سطح علاقه آنان به تعاملات اجتماعی (عضویت آنان در گروه‌های اجتماعی) می‌باشد. به منظور سنجش سرمایه اجتماعی دو بعد در نظر گرفته می‌شود:

- الف) بعد ارتباطی که منظور آن میزان اعتماد و مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان است.
 ب) بعد ساختاری که منظور آن میزان تعلقات - همکاری و تعاملات اجتماعی در نظر دانش‌آموزان است.
 این دو بعد از طریق چهار شاخص اعتماد، مشارکت، تعلقات، همکاری و تعاملات اجتماعی توسط پرسشنامه ارزیابی می‌شوند.

چارچوب نظری

تعاریف مختلفی از سرمایه اجتماعی به عمل آمده اما تا کنون یک تعریف منسجم از سرمایه اجتماعی در دست نیست. بنابراین جهت آشنایی با نظریات اندیشمندان سرمایه اجتماعی و همچنین نظم و ترتیب توالی زمانی نظریات، ابتدا به تعاریف بنیان‌گذاران سرمایه اجتماعی می‌پردازیم و در ادامه، به برخی از تعاریف مهم و قابل تأمل نیز اشاره خواهد شد. پوتنام تمام ویژگی‌های اجتماعی نهادها و سازمان‌ها از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی را سرمایه اجتماعی نامیده است (پوتنام، ۱۹۹۳، ص ۱۶۷). کلمن تعریف دیگری از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد. به عقیده او، سرمایه اجتماعی قدرت و توانایی مردم برای برقراری ارتباط با یکدیگر است (کلمن، ۱۹۹۰، ص ۸۴). وی در سال‌های بعد تعریف دیگری از سرمایه اجتماعی بیان نموده و عنوان می‌کند که سرمایه اجتماعی علت ساختاری روابط بین و میان فعالان اجتماعی است.
 سرمایه اجتماعی به مفاهیم ارزشمندی از قبیل شبکه‌های اجتماعی، روابط متقابل، اعتماد عمومی و تعهد اطلاق می‌شود. سرمایه اجتماعی هنگامی انباشت می‌شود، که مردم

ارتباط متقابلی، در درون خانواده، محل کار، روابط همسایگی و در انجمن‌های محلی و عمومی پیدا می‌کنند (باسترلارف گرودن، ۲۰۰۵، ص ۸۶). سرمایه اجتماعی میزان همگونی توزیع سلامت در نواحی جغرافیایی یک منطقه است (کاواچی و همکاران، ۱۹۹۷، ص ۱۲۲؛ کاواچی و کندی، ۱۹۹۷، ص ۴۸). بحث ویژگی سلامتی سرمایه اجتماعی ریشه تاریخی نیز دارد. امیل دورکهایم در مطالعات خود نشان داده است که همگرایی جوامع با نرخ خودکشی در جامعه ارتباط دارد (دورکهایم، ۱۹۵۱، ص ۱۶۰). از نظر بورديو سرمایه اجتماعی، جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادینه شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه برای دستیابی به منافع آن گروه است. وی سرمایه اجتماعی را نهایت پاداش اقتصادی یا همان سرمایه اقتصادی می‌داند (وینتر، ۲۰۰۰، ص ۲). فوکویاما (۱۹۹۷) عنوان می‌کند که سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها و یا هنجارهای غیررسمی تعریف کرد که اعضای یک گروه مشترکاً، بدان‌ها باور دارند و همکاری بین آنها را مجاز می‌سازد. بنابراین می‌توان سرمایه را در تقسیم بندی کلان به چهار دسته تفکیک کرد: الف) سرمایه فیزیکی، که تأسیسات و سازه‌های عینی را شامل می‌شود، ب) سرمایه مالی، که پول و انواع مختلف اوراق مالی را شامل می‌شود، ج) سرمایه انسانی، که مهارت‌ها و توان‌مندی‌های فردی و جمعی را در بر می‌گیرد و بالاخره د) سرمایه اجتماعی، که ناظر بر منابع موجود در تعاملات اجتماعی برای گسترش کنش‌ها و تحصیل اهداف کنش‌گران اجتماعی است. این تلقی نزدیک به دیدگاه افرادی چون آرو^۱ است که معتقدند سرمایه اجتماعی چیزی جز تعاملات اجتماعی نیست (افتخاری، ۱۳۸۲، ص ۱۹۴).

بانک جهانی نیز سرمایه اجتماعی را پدیده‌ای می‌داند که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر روی کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی است. تجارب این سازمان نشان داده است که این پدیده تأثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد. سرمایه اجتماعی بر خلاف سایر سرمایه‌ها به صورت فیزیکی وجود ندارد، بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی بوده و از طرف دیگر افزایش آن می‌تواند موجب پائین آمدن جدی سطح هزینه‌های اداره جامعه و نیز هزینه‌های عملیاتی سازمان گردد (بانک جهانی، ۱۹۹۹، ص ۲۰۳). واژه سرمایه اجتماعی دال بر آنست که این سرمایه همانند سرمایه انسانی یا سرمایه اقتصادی، ماهیتی زاینده و مولد دارد، یعنی ما را قادر می‌سازد، ارزش ایجاد کنیم، کارها را انجام دهیم، به اهدافمان دست یابیم، مأموریت‌هایمان را در زندگی به اتمام رسانیم و به سهم خویش به دنیایی یاری رسانیم که در آن زندگی می‌کنیم (کلمن، ۱۳۷۷، ص ۳۰۰). نکته دیگری که باید حتماً

^۱ Arrow

در رابطه با سرمایه اجتماعی به آن توجه داشت، این است که سرمایه اجتماعی یک ساختار جامعه‌شناختی است و آن را نباید به یک ساختار روان‌شناختی تقلیل داد، یعنی سرمایه اجتماعی قابل تقلیل در سطح فردی نمی‌باشد (فورستبرگ، ۱۹۹۸، ص ۲۹۶).

اعتماد اولین جزء سرمایه اجتماعی است که به نوع ارتباط بین دانش‌آموزان مربوط می‌شود، تأکید بر اعتماد، در مقایسه با دیگر انواع ارتباط در ادبیات موضوع، نقش برجسته‌ای دارد. به علاوه سنجش هیجانات مثبت یا میزان ارتباط متقابل دانش‌آموزان، کاری بس دشوار است. بخش عمده‌ای از نظریه مربوط به سطح اجتماعی مبتنی بر بحث اعتماد است و اعتماد، رابطه تنگاتنگی با ارتباط تعمیم یافته دارد و بطور خلاصه شاخص بسیار مناسبی برای پیوندهای مثبت و متقابل است. دومین جزء سرمایه اجتماعی مشارکت اجتماعی است. مشارکت اجتماعی در برگرفته انواع مختلف کنش‌های فردی و گروهی دانش‌آموزان به منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیر نهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره امور عمومی است. سومین جزء سرمایه اجتماعی یعنی تعامل اجتماعی به صورت میزان همبستگی میان دانش‌آموزان تعریف می‌شود و ویژگی‌هایی همچون تأثیرپذیری از والدین، عشق و محبت، ابراز همدردی، ایثار و تفاهم را در برمی‌گیرد. یکی دیگر از اجزای سرمایه اجتماعی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت، حس تعلق و همکاری اجتماعی است که عبارت است از میزان همکاری و کمکی که در میان دانش‌آموزان وجود دارد و به اشکالی نظیر دلسوزی، نودوستی، وفاداری، وابستگی گروهی و پذیرش ارزش‌های گروهی نمود پیدا می‌کند.

منابعی که سرمایه اجتماعی در آنها خلق می‌شود، عبارتند از: خانواده، مدارس و دیگر نهادهای آموزشی و اجتماعات محلی. منابع فوق همگی در ایجاد سرمایه اجتماعی از اهمیت به سزایی برخوردارند. لازم به ذکر است که اشکال مختلف سرمایه در صورتی که به خدمت کل جامعه درآیند، می‌توانند در کل نتایج مثبتی را برای جامعه به بار آورند، لیکن در صورتی که هر کدام از اشکال مختلف سرمایه در خدمت اهداف گروهی قرار بگیرد و به منافع کل جامعه پیوند نخورد، می‌تواند پیامدهای منفی‌ای برای جامعه به بار آورد (دایره آماری استرالیا^۱، ۲۰۰۲ (فوکویاما، ۱۹۹۵، ص ۱۸۰)).

در نمودار زیر می‌توان سرمایه اجتماعی را از منظر برخی جامعه‌شناسان و سیاستمداران به نمایش گذارد:

^۱ Australian bureau of statistic

نمودار ۱: تعاریف سرمایه اجتماعی، اندیشمند مطرح کننده، عناصر محوری هر تعریف

تعریف سرمایه اجتماعی	ارائه کننده تعریف	معیار تعریف (درونی، بیرونی)
ارزش کل تولید سالیانه کار، به بیان دیگر عبارت است از ارزش تولید کل سرمایه اجتماعی.	کارل مارکس (۱۹۸۶، ص ۱۰۵)	درونی
مجموعه منابع بالفعل و بالقوه که به داشتن شبکه پایداری از روابط متقابل کم و بیش نهادینه شده ناشی از آشنایی، مورد پذیرش قرار گرفته شدن و شناخته شده بودن، متصل و مربوط است.	بوردیو (۱۹۸۶، ص ۲۴۳)	بیرونی
سرمایه اجتماعی، خصایص یا مشخصات سازمان اجتماعی یعنی مواردی چون شبکه‌ها - هنجارها و اعتماد اجتماعی - را در بر می‌گیرد که همکاری متقابل و هماهنگی در جهت منافع مشترک را تسهیل می‌کند.	پوتنام (۱۹۹۵، ص ۶۷)	درونی
سرمایه اجتماعی منعکس کننده توان افراد برای کار کردن با هم در جهت اهداف مشترک در گروه‌ها و سازمان‌هاست.	فوکویاما (۱۹۹۵، ص ۱۰)	درونی
سرمایه اجتماعی از طریق کارکردش تعریف می‌شود و مقوله‌ای واحد نیست بلکه متشکل از مقوله‌های متعددی است که دو ویژگی مشترک دارند: تمامی‌شان از جنبه‌ای از ساختار اجتماعی تشکیل شده‌اند و همچنین تمامی آنها برخی از کنش‌های افراد درون ساختار اجتماعی را تسهیل می‌کنند.	کلمن (۱۹۹۰، ص ۳۰۲)	بیرونی
سرمایه اجتماعی فرصت‌های موجود در یک شبکه است.	بورت (۱۹۹۷، ص ۳۵۵)	درونی
سرمایه اجتماعی منابعی است که در لطف و محبت دوستان و آشنایان به یکدیگر منعکس می‌شود. این لطف و محبت می‌تواند به شکل کمک و یاری برای فقرزادگی ارائه گردد.	هانرز (۱۹۶۹، ص ۱۲۰)	بیرونی
سرمایه اجتماعی مجموعه عناصری از ساختار اجتماعی است که بر روابط بین مردم اثر می‌گذارد و داده‌ها و مدارک مرتبط با تولید و یا کارکردی منفعت بنیادند.	شیف (۱۹۹۲، ص ۱۶۰)	درونی / بیرونی

روش تحقیق:**جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری**

این تحقیق از نوع توصیفی می‌باشد که به روش پیمایشی^۱ انجام گرفته است. جامعه آماری این تحقیق ۸۴۶۱ دانش‌آموز از ۵۰ دبیرستان پسرانه واقع در آموزش و پرورش ناحیه ۲ شهرستان اهواز می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری این تحقیق انتخاب شدند.

به منظور نمونه‌گیری مناسب برای تحقیق و برای دستیابی به افراد مورد مطالعه، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده گردید. برای تعیین تعداد نمونه‌های دقیق هر دبیرستان، از روش انتساب متناسب^۲ با دبیرستان‌های با سطح بالا، دبیرستان‌های متوسط و دبیرستان‌های با سطح پایین استفاده شده است.

جدول ۱: شهرستان، نوع ناحیه آموزش و پرورش و دبیرستان‌های انتخابی

نام شهرستان	نوع ناحیه آموزش و پرورش	تعداد دبیرستان‌های واقع در ناحیه	^۱ N	^۲ n
اهواز	ناحیه ۲ آموزش و پرورش	۵۰	۸۴۶۱	۴۰۰

۱ و ۲، به ترتیب جامعه و نمونه آماری

ابزار گردآوری اطلاعات

برای گردآوری داده‌های این تحقیق از پرسشنامه استفاده شد که بر اساس فرضیه‌ها در قالب چارچوب نظری طراحی و تنظیم گردید.

این پرسشنامه شامل دو بخش می‌باشد که بخش اول اطلاعات مربوط به ویژگی‌های فردی پاسخگویان (سن، رشته تحصیلی، پایه تحصیلی، تحصیلات پدر و مادر، شغل پدر و مادر و مهاجر یا بومی بودن) را گردآوری کرد. تمامی متغیرهای این بخش، با مقیاس رتبه‌ای اندازه‌گیری شده‌اند.

بخش دوم به سنجش مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان (اعتماد، مشارکت، تعاملات و حس تعلق و همکاری اجتماعی) پرداخته است. در این بخش برای سنجش تمامی گویه‌ها، از مقیاس اندازه‌گیری طیف پنج گزینه‌ای لیکرت، با دامنه پاسخ‌های (زیاد) تا (خیلی کم) بهره گرفته شد.

روایی محتوایی و ظاهری ابزار پژوهش، با استفاده از نظرات متخصصان و محققان جامعه‌شناسی پس از چند مرحله اصلاح و بازنگری تأیید گردید.

^۱ Survey

^۲ Probability proportional

پایایی ابزار تحقیق نیز با انجام آزمون مقدماتی (آزمون pre-test) از چند دانش‌آموز و معلم مورد تأیید قرار گرفت. مقدار ضریب کرونباخ آلفا، برای تمامی متغیرها محاسبه و مقدار آن ۰.۸۹٪ به دست آمد که مبین اعتبار مناسب آن برای گردآوری داده‌ها می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

۱- سن: بعد از تقسیم شدن به سه گروه سنی ۱۳-۱۵ سال، ۱۶-۱۸ سال و ۱۹-۲۱ سال مشخص گردید که بیشترین درصد (۶۴٪) پاسخگویان مربوط به گروه سنی ۱۶-۱۸ سال بوده است.

۲- پایه تحصیلی: پاسخگویان بر حسب پایه تحصیلی اول تا سوم دبیرستان مورد آزمون قرار گرفتند و مشخص گردید که بیشترین درصد (۴۱/۳٪) متعلق به دانش‌آموزان پایه سوم دبیرستان بوده است.

۳- رشته تحصیلی: پاسخگویان بر حسب رشته تحصیلی‌شان مورد آزمون قرار گرفته و مشخص گردید که بیشترین درصد (۲۱/۵٪) متعلق به دانش‌آموزان رشته علوم انسانی بوده است.

۴- میزان تحصیلات پدر و مادر دانش‌آموزان: وضعیت پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات پدر و مادر مشخص گردید که بیشترین درصد (۳۳/۵٪) دانش‌آموزان دارای پدرانی با سطح تحصیلات فوق دیپلم و بیشترین درصد (۳۴/۳٪) دانش‌آموزان دارای مادرانی با سطح تحصیلات متوسطه و دیپلم بوده‌اند.

۵- شغل پدر و مادر دانش‌آموزان: وضعیت پاسخگویان بر حسب نوع شغل پدر و مادر مشخص گردید که بیشترین درصد (۷۱/۵٪) از پدران پاسخگویان در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند و بیشترین درصد (۷۶٪) از مادران پاسخگویان به کار خانه‌داری مشغول بوده‌اند.

۶- میزان درآمد خانواده: وضعیت پاسخگویان بر حسب میزان درآمد خانواده نشان می‌دهد که بیشترین درصد (۳۶/۶٪) از خانواده‌های پاسخگویان درآمدی بین ۲۰۱ تا ۳۰۰ هزار تومان داشته‌اند.

۷- نوع اقامت: وضعیت پاسخگویان بر حسب بومی یا مهاجر بودن نشان می‌دهد که بیشترین درصد (۵۸/۸٪) نسبت به محل اقامت فعلی خود در شهرستان اهواز، مهاجر بوده‌اند.

۸- مدت سکونت: وضعیت پاسخگویان بر حسب مدت سکونت در شهرستان اهواز نشان می‌دهد که بیشترین درصد (۲۹/۳٪) مدت سکونت ۱۴ سال به بالا داشته‌اند.

مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان

جدول ۲: مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان

میانگین متغیرها	متغیرهای سرمایه اجتماعی	ابعاد سرمایه اجتماعی
۳/۱۱۶	اعتماد اجتماعی	بعد ارتباطی
۲/۷۴۱	مشارکت اجتماعی	
۳/۴۲۱	تعاملات اجتماعی	بعد ساختاری
۳/۴۷۶	حس تعلق و همکاری اجتماعی	

مقایسه میانگین ابعاد^۱ سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان نشان می‌دهد که بیشترین میزان بعد سرمایه اجتماعی پاسخگویان (۳/۴۷۶) در حس تعلق و همکاری اجتماعی است، پس از آن به ترتیب ابعاد تعاملات اجتماعی و اعتماد اجتماعی در مرتبه پایین قرار می‌گیرند. در نهایت کمترین میزان سرمایه اجتماعی پاسخگویان (۲/۷۴۱) در بعد مشارکت اجتماعی مشاهده می‌شود.

مقایسه میانگین بعد ارتباطی با بعد ساختاری و سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان

مقایسه میانگین بعد ارتباطی با بعد ساختاری و سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان نشان می‌دهد که مقدار بعد ساختاری از بعد ارتباطی بیشتر است (۳/۴۴۹ در مقابل ۲/۹۲۹). این در حالی است که میانگین کل سرمایه اجتماعی (۳/۱۸۹) می‌باشد.

جدول ۳: مقایسه میانگین بعد ارتباطی با بعد ساختاری و سرمایه اجتماعی در کل پاسخگویان

میانگین	نوع
۳/۱۸۹	سرمایه اجتماعی
۲/۹۲۹	بعد ارتباطی
۳/۴۴۹	بعد ساختاری

^۱ سنجش میانگین متغیرها به این صورت می‌باشد که ابتدا به تمامی سؤالات پرسشنامه کدهای ۱ تا ۵ داده می‌شد، سپس برای سنجش میانگین هر متغیر، کل سؤالات مربوط به آن متغیر محاسبه می‌شود. اگر از ۲/۵ بیشتر باشد، نشان می‌دهد که میزان این متغیر در بین دانش‌آموزان تقریباً خوب بوده است.

شاخص اعتماد اجتماعی

برای سنجش میزان اعتماد اجتماعی هفت گویه در نظر گرفته شد. بررسی نتایج حاصل از هفت گویه به منظور سنجش میزان اعتماد اجتماعی نشان می‌دهد که: ۴۲/۵٪ از پاسخگویان معتقدند که هنگام قدم زدن در تاریکی شب در خیابان احساس امنیت می‌کنند. ۶۰٪ از پاسخگویان معتقدند که چنانچه شخصی اتومبیلش در جلوی منزل کسی خراب شود باید وی را به خانه جهت استفاده از تلفن دعوت کنند. ۵۸/۵٪ از پاسخگویان معتقدند که باید به شخصی که اظهار کند کیف پول خود را گم کرده، کمک مالی نمود و ۸۴/۴٪ از پاسخگویان معتقدند تاکنون نسبت به قول‌هایی که به دیگران داده‌اند، وفای به عهد نموده‌اند. ۸۱/۵٪ از پاسخگویان معتقدند هنگام درگیری بین دو دانش‌آموز در حیاط مدرسه باید صادقانه ماجرا را به اطلاع ناظم مدرسه برسانند و ۷۷/۶٪ از پاسخگویان معتقدند که در کنار جامعه احساس ارزش می‌کنند و ۶۸/۵٪ از پاسخگویان موافقت می‌کنند که اغلب مردم می‌توانند قابل اعتماد باشند.

شاخص مشارکت اجتماعی

برای سنجش میزان مشارکت اجتماعی هفت گویه در نظر گرفته شد. بررسی نتایج حاصل از هفت گویه به منظور سنجش میزان مشارکت اجتماعی نشان می‌دهد که: ۴۵٪ از پاسخگویان عنوان نمودند که برای تصمیم‌گیری در مورد آینده شغلی خود با رئیس مدرسه مشورت کرده‌اند و ۵۰٪ از پاسخگویان اظهار نموده‌اند که تاکنون بصورت داوطلبانه در یک انجمن خیریه شرکت داشته‌اند. ۵۴٪ از پاسخگویان عنوان کردند که شرکتشان در یک انجمن دانش‌آموزی منوط به شرکت دانش‌آموزان نخبه در آن انجمن می‌باشد و ۵۳/۵٪ از پاسخگویان عنوان کردند که تا الآن بصورت داوطلبانه و بدون دریافت دستمزد، حداقل در یک پروژه مشغول به خدمت بوده‌اند. ۷۵٪ از دانش‌آموزان عنوان کردند که در گردهمایی‌ها و راهپیمایی‌های مربوط به مدرسه شرکت فعال داشته‌اند. ۶۷٪ از دانش‌آموزان عقیده دارند که قومیت‌گرایی در منطقه، منجر به مشارکت بیشتر و زندگی بهتر آنها می‌شود و نهایتاً ۵۷٪ از دانش‌آموزان عقیده دارند در طول سه سال گذشته، مشارکتشان در یک گروه محلی سبب ایجاد کار و فعالیت، برای آنان شده است.

شاخص تعاملات اجتماعی

برای سنجش میزان تعاملات اجتماعی هفت گویه در نظر گرفته شد. بررسی نتایج حاصل از هفت گویه به منظور سنجش میزان تعاملات اجتماعی نشان می‌دهد که:

۷۹/۲۵٪ از دانش‌آموزان معتقدند که وجود والدین تحصیلکرده برای دانش‌آموزان در داشتن یک رابطه قوی و سالم مؤثر است. ۸۰٪ از دانش‌آموزان معتقدند که با تشکیل یک گروه دوستی در درون و بیرون مدرسه می‌توان با گروه‌های رسمی‌تر ارتباط برقرار کرد. ۶۶٪ از دانش‌آموزان معتقدند که شرایط آب و هوایی بر نحوه ارتباط و تعامل با دوستان تأثیر می‌گذارد. ۸۳/۵٪ از دانش‌آموزان معتقدند که با دیدن مشکلات روحی و جسمانی افراد جامعه، تمایل دارند که با آنها ابراز همدردی نمایند. ۷۳/۵٪ از دانش‌آموزان عنوان نموده‌اند که اگر ده دقیقه قبل از امتحان شخصی را در جلوی مدرسه بیهوش ببینند، باید وی را به بیمارستان منتقل کرد.

۸۱٪ از دانش‌آموزان برای گرفتن تصمیمات فردی و خانوادگی با والدین خود تفاهم دارند و ۷۵/۲۵٪ از دانش‌آموزان از ارتباط برقرار کردن با مردمی که نوع زندگی متفاوتی دارند، لذت می‌برند.

شاخص حس تعلق و همکاری اجتماعی

برای سنجش میزان حس تعلق و همکاری اجتماعی شش گویه در نظر گرفته شد. بررسی نتایج حاصل از شش گویه به منظور سنجش میزان حس تعلق و همکاری اجتماعی نشان می‌دهد که:

۸۱/۵٪ از دانش‌آموزان کاربرد معنای این شعر را در زندگی خود مناسب و مفید می‌دانند.

چو عضوی به درد آورد روزگار / دگر عضوها را نماند قرار

۶۰٪ از دانش‌آموزان تا الآن با مراسم مختلف مدرسه همکاری داشته‌اند. ۸۴/۵٪ از دانش‌آموزان عقیده دارند که با کمک به دیگران، تا حدودی به خودشان کمک نموده‌اند. ۷۱/۵٪ از دانش‌آموزان در طول هفته گذشته با همسایه خود ملاقات داشته‌اند و ۸۴/۲۶٪ از دانش‌آموزان معتقدند که برای یک نوع همکاری با دوستان خود همبستگی دارند و در نهایت ۶۷٪ از دانش‌آموزان نسبت به قوانین و ارزش‌های یک گروه غیرخودی احساس پایبندی می‌کنند.

نتایج تحلیلی

تحلیل داده‌ها بر اساس فرضیات مربوط به سرمایه اجتماعی

برای آزمون فرضیه‌ها از ضریب همبستگی اسپیرمن و مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی از آزمون t استفاده شده است.

۱- **فرضیه اول:** بین رشته تحصیلی دانش‌آموزان و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴: رابطه بین رشته تحصیلی دانش‌آموزان و میزان سرمایه اجتماعی

رشته تحصیلی	سرمایه اجتماعی	آزمون اسپیرمن r
رشته تحصیلی	سرمایه اجتماعی	ضریب همبستگی
-۰/۶۲۲*	۱/۰۰۰	سرمایه اجتماعی: درجه معناداری
۰/۰۴۵	۰	تعداد
۴۰۰	۴۰۰	ضریب همبستگی
۱/۰۰۰	-۰/۶۲۲*	رشته تحصیلی: درجه معناداری
۰	۰/۰۴۵	تعداد
۴۰۰	۴۰۰	

* همبستگی در سطح $0/05 >$ معنادار است.

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود؛ ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر $(-0/622)$ است، پس با توجه به اینکه درجه معناداری $(0/045)$ از همبستگی در سطح $0/05$ کمتر است، لذا رابطه بین سرمایه اجتماعی و رشته تحصیلی دانش‌آموزان با درجه اطمینان 95% معنی‌دار است و چون ضریب همبستگی منفی است بین سرمایه اجتماعی و رشته تحصیلی رابطه معکوس وجود دارد و به عبارتی میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی در بین رشته‌های تحصیلی عمومی و انسانی نسبت به سایر رشته‌ها بیشتر بوده است؛ این فرضیه با نظریات ایوان لایت و پوتنام مطابقت دارد.

۲- **فرضیه دوم:** بین سطح تحصیلات والدین و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۵: رابطه بین سطح تحصیلات والدین و میزان سرمایه اجتماعی

تحصیلات والدین	سرمایه اجتماعی	آزمون اسپیرمن r
تحصیلات والدین <td>سرمایه اجتماعی <td>ضریب همبستگی</td> </td>	سرمایه اجتماعی <td>ضریب همبستگی</td>	ضریب همبستگی
-۰/۸۴۴*	۱/۰۰۰	سرمایه اجتماعی: درجه معناداری
۰/۰۲۴	۰	تعداد
۴۰۰	۴۰۰	ضریب همبستگی
۱/۰۰۰	-۰/۸۴۴*	تحصیلات والدین: درجه معناداری
۰	۰/۰۲۴	تعداد
۴۰۰	۴۰۰	

* همبستگی در سطح $0/05 >$ معنادار است.

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود؛ ضریب همبستگی بین دو متغیر برابر $(-0/844)$ است، پس با توجه به اینکه درجه معناداری $(0/024)$ از همبستگی در سطح $0/05$ کوچکتر است، لذا رابطه بین سرمایه اجتماعی و تحصیلات والدین دانش‌آموزان با درجه اطمینان 95% معنی‌دار است و چون ضریب همبستگی منفی است بین سرمایه اجتماعی و میزان تحصیلات والدین رابطه معکوس وجود دارد و به عبارتی میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی در دانش‌آموزانی که تحصیلات والدین آنها بیسواد تا راهنمایی است، نسبت به سایرین به مراتب بیشتر بوده است. این فرضیه با نظریات کلمن و فوکویاما مطابقت دارد.

۳- فرضیه سوم: بین شاغل بودن مادر و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۶: رابطه بین شاغل بودن مادر و میزان سرمایه اجتماعی

شاغل بودن مادر	سرمایه اجتماعی	آزمون اسپیرمن r
$-0/724^*$	1/000	ضریب همبستگی
0/031	0	سرمایه اجتماعی: درجه معناداری
400	400	تعداد
1/000	$-0/724^*$	ضریب همبستگی
0	0/031	شاغل بودن مادر: درجه معناداری
400	400	تعداد

* همبستگی در سطح $0/05 >$ معنادار است.

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود؛ ضریب همبستگی اسپیرمن با بررسی رابطه بین دو متغیر شاغل بودن مادر و سرمایه اجتماعی، همبستگی برابر $(-0/724)$ را نشان می‌دهد، و با توجه به کوچکتر بودن درجه معناداری $(0/031)$ از همبستگی در سطح $0/05$ ، لذا رابطه بین سرمایه اجتماعی و شاغل بودن مادر دانش‌آموزان با درجه اطمینان 95% معنی‌دار است و چون ضریب همبستگی منفی است یعنی بین شاغل و یا غیرشاغل بودن مادر با میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معکوسی وجود دارد و به عبارتی میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزانی که مادرانشان خانه‌دار هستند، به مراتب کمتر از آنانی است که مادرانشان در بخش صنعت و خدمات شاغل بوده‌اند. این فرضیه با نظریات بوردیو مطابقت دارد.

۴- فرضیه چهارم: بین مهاجر و بومی بودن دانش‌آموز و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

همان‌طور که در جدول (۷) ملاحظه می‌گردد، ضریب همبستگی بین دو متغیر (مهاجر یا بومی بودن و سرمایه اجتماعی) برابر (۰/۸۶۴) است. با توجه به کمتر بودن درجه معناداری محاسبه شده از سطح ۰/۵، لذا رابطه بین سرمایه اجتماعی و مهاجر و بومی بودن دانش‌آموزان با درجه اطمینان ۰/۹۵، معنی‌دار است و چون ضریب همبستگی مثبت است نشان می‌دهد که بین مهاجر و بومی بودن با میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد، به عبارتی دانش‌آموزان مهاجر از بیشترین میزان سرمایه اجتماعی برخوردارند، چرا که عدم سکونت دائم و دراز مدت باعث افزایش حس اعتماد، مشارکت، تعلق و تعامل اجتماعی دانش‌آموزان با دیگر هم‌نوعان می‌گردد. این فرضیه با نظریات کلمن و لوری مطابقت دارد.

جدول ۷: رابطه بین مهاجر و بومی بودن دانش‌آموزان و میزان سرمایه اجتماعی

مهاجر/ بومی	سرمایه اجتماعی	آزمون اسپیرمن r
۰/۸۶۴*	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی
۰/۰۱۱	۰	سرمایه اجتماعی: درجه معناداری
۴۰۰	۴۰۰	تعداد
۱/۰۰۰	۰/۸۶۴*	ضریب همبستگی
۰	۰/۰۱۱	مهاجر/ بومی: درجه معناداری
۴۰۰	۴۰۰	تعداد

* همبستگی در سطح $0/05 >$ معنادار است.

۵- فرضیه پنجم: بین طبقه اجتماعی دانش‌آموز و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۸: رابطه بین طبقه اجتماعی دانش‌آموز و میزان سرمایه اجتماعی

طبقه اجتماعی	سرمایه اجتماعی	آزمون اسپیرمن r
-۰/۶۷۴*	۱/۰۰۰	ضریب همبستگی
۰/۰۴۱	۰	سرمایه اجتماعی: درجه معناداری
۴۰۰	۴۰۰	تعداد
۱/۰۰۰	-۰/۶۷۴*	ضریب همبستگی
۰	۰/۰۴۱	طبقه اجتماعی: درجه معناداری
۴۰۰	۴۰۰	تعداد

* همبستگی در سطح $0/05 >$ معنادار است.

همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌گردد، ضریب همبستگی بین دو متغیر (طبقه اجتماعی و سرمایه اجتماعی) برابر (۰/۶۷۴-) است و با توجه به کوچکتر بودن درجه معناداری (۰/۰۴۱) از همبستگی در سطح ۰/۰۵، لذا رابطه بین سرمایه اجتماعی و طبقه اجتماعی دانش‌آموزان با درجه اطمینان ۰/۹۵، معنی‌دار است و چون ضریب همبستگی منفی است یعنی بین طبقه اجتماعی با میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معکوس وجود دارد. با توجه به اینکه طبقه اجتماعی دانش‌آموز با سه متغیر تحصیلات پدر و مادر، شغل پدر و مادر و درآمد خانواده سنجیده می‌شود، می‌توان نتیجه گرفت که دانش‌آموزان طبقه پائین اجتماعی از میزان سرمایه اجتماعی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان طبقه بالای اجتماعی برخوردارند. این فرضیه با نظریات کلمن و کارل مارکس مطابقت دارد.

مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی با استفاده از آزمون t

جدول ۹: مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی با استفاده از آزمون t

مقدار معناداری	درجه آزادی	آزمون t	تفاوت زوجها		مقایسه متغیرهای سرمایه اجتماعی با استفاده از آزمون t
			خطای استاندارد	میانگین	
۰/۰۰۰	۳۹۹	۹/۱۰۸	۰/۰۴۱۱	۰/۳۷۵	(مقایسه الف)، اعتماد اجتماعی - مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۳۹۹	-۹/۹۹۳	۰/۰۳۰۵۷	-۰/۳۰۶	(مقایسه ب)، اعتماد اجتماعی - تعاملات اجتماعی
۰/۰۰۰	۳۹۹	۱۰/۱۸۴	۰/۰۳۵۳۵	-۰/۳۵۹	(مقایسه ج)، اعتماد اجتماعی - تعلق و همکاری اجتماعی
۰/۰۰۰	۳۹۹	۱۵/۲۶۹	۰/۰۴۴۵۴	-۰/۶۸	(مقایسه د)، مشارکت اجتماعی - تعاملات اجتماعی
۰/۰۰۰	۳۹۹	۱۶/۷۰۴	۰/۰۴۳۹۷	-۰/۷۳۵	(مقایسه ه)، مشارکت اجتماعی - تعلق و همکاری اجتماعی
۰/۱۰۵۰۰	۳۹۹	-۱/۶۲۴	۰/۰۳۳۵۷	-۰/۰۵۵	(مقایسه و)، تعاملات اجتماعی - تعلق و همکاری اجتماعی
۰/۰۰۰	۳۹۹	۱۸/۱۴۸	۰/۰۲۸۶۵	۰/۵۱۹	(مقایسه ی)، بعد ساختاری - بعد ارتباطی

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود:

(الف) با توجه به مثبت بودن تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی - مشارکت اجتماعی = ۰/۳۷۵، می‌توان نتیجه گرفت که میانگین اعتماد اجتماعی از مشارکت اجتماعی بیشتر

است و چون مقدار معنی‌داری این مقایسه کمتر از $0/05$ می‌باشد؛ بنابراین بیشتر بودن میانگین اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان نسبت به مشارکت اجتماعی آنان تأیید می‌شود.

(ب) میانگین اعتماد اجتماعی از تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان کمتر است، زیرا حاصل اختلاف میانگین این دو متغیر منفی می‌باشد. همچنین کمتر بودن میانگین اعتماد اجتماعی از تعاملات اجتماعی تأیید می‌شود، چون مقدار معنی‌داری این مقایسه کمتر از $0/05$ است.

(ج) مقدار میانگین اعتماد اجتماعی از حس تعلق و همکاری اجتماعی به علت منفی شدن حاصل تفاوت میانگین آنان، کمتر است و بدلیل کمتر بودن مقدار معنی‌داری این مقایسه از $0/05$ کمتر بودن میانگین اعتماد اجتماعی از حس تعلق و همکاری اجتماعی تأیید می‌شود.

(د) میانگین مشارکت اجتماعی از تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان کمتر است، زیرا حاصل اختلاف میانگین این دو متغیر منفی می‌باشد. همچنین کمتر بودن میانگین مشارکت اجتماعی از تعاملات اجتماعی تأیید می‌شود، چون مقدار معنی‌داری این مقایسه کمتر از $0/05$ است.

(ه) مقدار میانگین مشارکت اجتماعی از حس تعلق و همکاری اجتماعی به علت منفی شدن حاصل تفاوت میانگین آنها، کمتر است و بدلیل کمتر بودن مقدار معنی‌داری این مقایسه از $0/05$ کمتر بودن میانگین مشارکت اجتماعی از حس تعلق و همکاری اجتماعی تأیید می‌شود.

(و) با توجه به منفی بودن تفاوت میانگین تعاملات اجتماعی - حس تعلق و همکاری اجتماعی = $-0/055$ ، می‌توان نتیجه گرفت که میانگین تعاملات اجتماعی از حس تعلق و همکاری اجتماعی کمتر است و چون مقدار معنی‌داری این مقایسه بیشتر از $0/05$ می‌باشد؛ بنابراین کمتر بودن میانگین تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان نسبت به حس تعلق و همکاری اجتماعی تأیید نمی‌شود.

(ی) میانگین بعد ساختاری سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان، از بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی به علت مثبت شدن حاصل تفاوت میانگین آنان، بیشتر است و بدلیل کمتر بودن مقدار معنی‌داری این مقایسه از $0/05$ ، بیشتر بودن بعد ساختاری سرمایه اجتماعی از بعد ارتباطی تأیید می‌شود.

از مباحث مطرح شده می‌توان نتیجه گرفت که کلیه مقایسه‌های دوتایی به جز مقایسه (و)، به دلیل کمتر بودن مقدار معناداری مقایسه از $0/05$ ، معنی‌دار شده است.

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بحث، نتیجه‌گیری

با تعمق در مفهوم مشارکت اجتماعی به این نتیجه می‌رسیم که جزء لاینفک سرمایه اجتماعی، چیزی جز منابع موجود در تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان یعنی گسترش کنش‌ها و تحصیل اهداف آنها برای رسیدن به خیر جمعی نمی‌باشد. با این نگاه باید اذعان داشت که مشارکت اجتماعی همان ایجاد سرمایه اجتماعی جمعی در بین دانش‌آموزان می‌باشد، چون بدون تحقق سرمایه اجتماعی - روابط انجمنی، هنجارها و اعتماد، ما در جامعه و مدرسه شاهد تعاملات اجتماعی بین دانش‌آموزان نخواهیم بود. از اینجا می‌توان بیان کرد که مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان تحقق نمی‌یابد مگر با وجود تحقق دیگر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و سرمایه اجتماعی به حقیقت نمی‌پیوندد، مگر با تجلی شاخص‌هایی همچون اعتماد، مشارکت، تعاملات و حس تعلق و همکاری در بین دانش‌آموزان. باید بیان کرد که این نوع سرمایه اجتماعی بر خلاف سایر سرمایه‌های موجود در اجتماع، فیزیکی نمی‌باشد بلکه حاصل تعاملات و همکاری‌های گروهی و اجتماعی است و این نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی در دل شبکه روابط اجتماعی قرار می‌گیرد. بنابراین سرمایه اجتماعی دارای دو جزء اساسی است: الف) بعد ارتباطی و ب) بعد ساختاری.

بعد ارتباطی، اعتماد و مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان و بعد ساختاری تعاملات و حس تعلق و همکاری دانش‌آموزان را می‌رساند. بعد ساختاری دانش‌آموزان بسیار قوی‌تر از بعد ارتباطی می‌باشد، زیرا به علت علاقمندی بیشتر دانش‌آموزان به تشکیل گروه‌های دوستی و شرکت در انجمن‌ها و مراسمات شکل گرفته در مدرسه، حس تعلق و همکاری اجتماعی قوی‌تر بوده و چون هر همکاری و مشارکتی لازمه تعاملات اجتماعی است پس به دنبال خود حس اعتماد اجتماعی را تقویت می‌کند. از آنجا که شرایط لازم در سطح کلان جامعه ما برای ایجاد سرمایه اجتماعی فراهم نشده، بالتبع در بین دانش‌آموزان دبیرستانی هم شاهد بی‌اعتمادی می‌باشیم، چنانکه این عدم اعتماد به سطوح بالاتر جامعه هم می‌تواند تسری پیدا کند و باعث عدم شکل‌گیری تعاملات مستمر و دائمی گردد و از آنجایی که بررسی‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد، هر چند که دانش‌آموزان تا حدودی آماده پذیرش مشارکت می‌باشند اما از آنجا که سطوح بالایی جامعه مانع شکل‌گیری شبکه تعاملات اجتماعی شده است، ما شاهد تحقق سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و تعاملات اجتماعی) در بین دانش‌آموزان نمی‌باشیم.

الف) دانش‌آموزان رشته‌های عمومی و انسانی از بیشترین میزان سرمایه اجتماعی نسبت به سایر رشته‌ها (فنی، تجربی و ریاضی) برخوردارند، چون دانش‌آموزان این رشته‌ها،

وقت آزاد بیشتری دارند تا با تشکیل گروه‌های دوستی، در داخل و خارج از مدرسه، با هم تعامل و رابطه برقرار کنند و این‌گونه تعاملات درون گروهی خود باعث شکل گرفتن اعتماد در گروه می‌شود، پس با توجه به نظریه کنش متقابل منافع شرکت این دسته از دانش‌آموزان در گروه‌های دوستی بیشتر از شرکت در کلاس درس است و همچنین درگیری ذهنی بیشتر دانش‌آموزان رشته‌های ریاضی و فنی نسبت به درس، مانع از مشارکت فعالانه و تعاملات آنان می‌گردد. بنابراین می‌توان گفت که از طریق همین وقت گذاشتن برای تشکیل گروه‌های دوستی و همکاری و ارتباطات قوی‌تر است که آنان فرصت‌های بیشتری برای استفاده از سرمایه مالی و انسانی خود به کف می‌آورند.

ب) دانش‌آموزانی که تحصیلات والدین آنان بیسواد تا راهنمایی است، نسبت به سایرین از بیشترین میزان سرمایه اجتماعی برخوردارند، چون والدین این‌گونه دانش‌آموزان (به خصوص مادر خانواده) به علت بیسوادی یا سواد کم و بالتبع ماندن در خانه وقت بیشتری را با فرزندان خود می‌گذرانند، بنابراین فرصتی مناسب در اختیارشان قرار می‌گیرد تا با محبت و لطف خود به فرزند (دانش‌آموز) شبکه‌های اجتماعی گسترده‌تری فراروی آنان بگذارند، تا حس مشارکت و همکاری اجتماعی در آنان تقویت گردد. همچنین بین میزان تحصیلات والدین دانش‌آموز با میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معکوسی وجود دارد، چرا که حضور مستمر والدین در بین اعضای خانواده، باعث تشکیل روابط متقابل می‌شود که مشکلات عمل و روابط جمعی دانش‌آموزان را تسهیل می‌نمایند.

پ) بیشترین میزان سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزانی است که مادران آنان در بخش خدمات شاغل بوده‌اند. بنابراین نوع شغل مادر در شکل سرمایه اجتماعی دانش‌آموز مؤثر است و چون مشاغل خدماتی مستلزم فعالیت و تعاملات بیشتری در محل کارشان می‌باشد، می‌تواند این‌گونه ویژگی‌ها را به اعضای خانواده منتقل و شکلی از کسب و کار و همکاری را برای دانش‌آموز ایجاد نماید. بنابراین سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزانی بیشتر شکل می‌گیرد که مادران آنان در شبکه‌ها یا ساختارهای اجتماعی عضویت و مشارکت دارند.

ت) هر چه خانواده یک دانش‌آموز بیشتر به مهاجرت روی آورند به همان نسبت به علت تشکیل شبکه‌های دوستی و تعاملات جدیدتر، زمینه را برای گسترش جهان اجتماعی دانش‌آموز فراهم می‌آورد و همچنین در بین دانش‌آموزان با نوع مسکن رهن یا اجاره به علت جابجایی خانواده، نسبت به دانش‌آموزان ساکن در منازل شخصی، سرمایه اجتماعی بیشتری وجود دارد، بنابراین سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان مهاجر گویای آشنایی و روابط متقابل است که بطور طبیعی بین آنها شکل می‌گیرد و مبین مهارت‌ها و ویژگی‌های با ارزشی است که در اثر این جابجایی به دست می‌آورند. ولی بعضاً در بسیاری از مناطق

استان خوزستان مشاهده می‌گردد که به علت قومیت‌گرایی شدید، حس تعلق و همکاری اجتماعی در میان مردمان بومی آن مناطق، نسبت به مهاجرین به مراتب بیشتر است. ث) دانش‌آموزان طبقه پائین از میزان سرمایه اجتماعی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان طبقه بالای اجتماعی برخوردارند، دانش‌آموزانی که طبقه و سطح رفاه اجتماعی آنان پائین است، بیشتر تمایل به حضور فعال در انجمن‌ها و گروه‌های مختلف دارند تا با نوعی از تعاملات درون گروهی این خلاء مادی را به نحوی جبران نمایند و چون طبقه اجتماعی دانش‌آموز از روی تحصیلات و شغل والدین و درآمد خانواده آنان تعیین می‌شود، پس دانش‌آموزانی که والدین آنان از سواد بالایی برخوردارند به علت بدست آوردن مشاغل مناسب، درآمد بالایی نیز کسب می‌نمایند و دانش‌آموزی که در این‌گونه خانواده‌ها پرورش می‌یابد، به علت تأمین شدن از لحاظ مادی و عاطفی در خانواده، تمایل کمتری به ارتباط با همکلاسی‌های خود در مدرسه نشان می‌دهد. همچنین دانش‌آموزانی که والدین آنان از سطح تحصیلات پائین‌تری برخوردارند، می‌توان گفت که به علت کسب درآمد پائین، سرمایه مالی و فرهنگی ضعیف‌تری در خانواده ایجاد می‌شود و این خود پیکاری است تا دانش‌آموز در مدرسه از طریق تلاش و همکاری فردی، به نوعی از سرمایه اجتماعی برخوردار شود. بنابراین در مطالعه ما سرمایه اجتماعی مقوله‌ای است که در طبقات پائین اجتماع، شکل می‌گیرد و بر زندگی تحصیلی و شغلی دانش‌آموز به هنگامی که ویژگی یکسانی دارند، تأثیر می‌گذارد.

پیشنهادهات

۱- با توجه به تأییدیه فرضیه (۱): « بین رشته تحصیلی دانش‌آموزان و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد»، پیشنهاد می‌گردد چون بر اساس محاسبه ضریب همبستگی بین دو متغیر فوق میزان سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان رشته‌های عمومی و علوم انسانی از سایر رشته‌ها بیشتر است، اولاً دانش‌آموزان رشته‌های تجربی، ریاضی و فنی را در جهت مشارکت و تعاملات بیشتر با امور مدرسه تشویق کرد و ثانیاً چون دانش‌آموزان رشته‌های ریاضی و فیزیک و فنی از سرمایه اجتماعی کمتری برخوردارند باید در کنار احساس مسئولیت نسبت به درس، آنان را از جهان اجتماعی خود آگاه سازیم.

۲- با توجه به تأییدیه فرضیه (۲): « بین سطح تحصیلات پدر و مادر و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد»، پیشنهاد می‌گردد چون براساس محاسبه ضریب همبستگی بین دو متغیر فوق میزان سرمایه اجتماعی دانش‌آموزانی که سطح تحصیلات والدین آنان بیسواد تا راهنمایی است از بیشترین میزان سرمایه اجتماعی

برخوردارند، نشان از این دارد که والدین بی‌سواد در امر پرداختن به مسائل اجتماعی فرزندان تأکید بیشتری دارند. بنابراین باید سرمایه انسانی یعنی مدارک و سطح تحصیلات، هم‌پای سرمایه اجتماعی، پرورش پیدا کند تا در کشورمان شاهد عکس این قضیه نباشیم، چرا که هر چه تحصیلات والدین دانش‌آموزان افزایش پیدا کند، شاهد پائین آمدن سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان خواهیم بود.

۳- با توجه به تأییدیه فرضیه (۳): « بین شاغل بودن مادر و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد »، بر اساس محاسبه ضریب همبستگی بین دو متغیر فوق و یافته‌های مربوط به تحقیق، میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزانی که مادران آنها خانه‌دار هستند به مراتب کمتر از دانش‌آموزانی است که مادران آنها در بخش صنعت و خدمات شاغل بوده‌اند؛ پیشنهاد می‌گردد غیبت مادر در خانواده و ورود او به بازار کار، مترادف با کاهش مشارکت آنان در سازمان‌های محلی نظیر انجمن اولیاء و مربیان مدرسه نباشد.

۴- با توجه به تأییدیه فرضیه (۴): « بین مهاجر و بومی بودن و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد »، بر اساس محاسبه ضریب همبستگی بین دو متغیر فوق و یافته‌های مربوط به تحقیق، دانش‌آموزان مهاجر از سرمایه اجتماعی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان بومی برخوردارند؛ پیشنهاد می‌گردد چون مهاجرت و تغییرات مکانی خانواده‌ها باعث افزایش روابط اجتماعی می‌شود، که خود تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی است، لذا لازم است تا به میزان دفعات مهاجرت و مدت سکونت براساس آخرین مهاجرت بر سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان توجه ویژه‌ای صورت گیرد. این اصل نیز در نظر گرفته شود که عدم سکونت دائم و درازمدت باعث افزایش حس اعتماد، مشارکت اجتماعی، تعلق اجتماعی و تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان با دیگر هم‌نوعان می‌گردد.

۵- با توجه به تأییدیه فرضیه (۵): « بین طبقه اجتماعی و میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد »، با توجه به این که طبقه اجتماعی دانش‌آموز با سه متغیر تحصیلات پدر و مادر، شغل پدر و مادر و میزان درآمد خانواده سنجیده می‌شود و چون که دانش‌آموزان طبقه پائین از میزان سرمایه اجتماعی بیشتری نسبت به دانش‌آموزان طبقه بالای اجتماع برخوردارند، به محققین دیگر پیشنهاد می‌شود که سرمایه اجتماعی مقوله‌ای است که در طبقات پائین اجتماع شکل می‌گیرد و بر زندگی تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان هر چند که ویژگی‌های یکسانی دارند، کاملاً مؤثر است.

فهرست منابع:

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۲). نبود سرمایه اجتماعی و تأثیر آن در امنیت، نشریه پژوهشی، آموزشی و اطلاع رسانی، ش ۱۱، مرکز تحقیقات دانشگاه آزاد.
- بانک جهانی (۱۳۷۷). نقش دولت در جهان در حال تحول، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- بوردیو، پیتر (۱۳۸۰). نظریه کنش دلایل عملی و انتخاب عقلانی، (مترجم: مرتضی مردیها)، تهران، انتشارات نقش و نگار.
- بیکر، واین (۱۳۸۲). مدیریت و سرمایه اجتماعی، (مترجمان: سید مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی)، اصفهان، سازمان مدیریت صنعتی.
- پوتنام، رابرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی، (مترجم: محمدتقی دلفروز)، تهران، نشر غدیر.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، دموکراسی و توسعه، تهران، نشر شیرازه.
- دورکهایم، امیل (۱۳۶۹)، درباره تقسیم کار اجتماعی، (مترجم: باقر پرهام)، بابل، کتاب سرای بابل.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۷). آنومی یا آشفتگی اجتماعی، نشر سروش.
- شارع پور، محمد (۱۳۸۰). فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، سال اول، ش ۳.
- فاین، بن (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و نظریه اجتماعی، (مترجم: م.ک. سروریان). تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). پایان نظم، (مترجم: توسلی)، تهران، انتشارات جامعه ایرانیان.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی، (مترجم: منوچهر صبوری)، تهران، نشر نی.
- ونیسترا، گری (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، تندرستی و نابرابری، چاپ شده در تاجبخش، کیان، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران، نشر شیرازه.

Australian Bureau of Statistic. (2002). Social capital and social wellbeing. August.

Bustter. (2005). The forms of capital. In Richardson. Westport, CT.

Coleman, J. (1990). Foundation of social theory, Harvard university press. Cambridge MA.

Coleman, J. (1998). The creation and distraction of social capital: implication for the low. Ethics and public policy. Vol. 3.

- Fine, B. 2001. Social capital versus social theory. Rutledge.
- Fukuyama, F. (1995). Social capital and the global economy. Foreign affairs. 74 (5).
- Furstenberg, G. (1998). Social capital and the role of fathers. Chapter 15 in A. Booth.
- Hannerz. (1969). Exploring the concept of social capital. Draft paper.
- Isham., Jonathan., Kelly., Tomas & Sunder. (2002). Social capital and Economic Development.
- Portes, A. 1998. Social capital. Annual Review of Sociology.
- Putnam, R. (1993). Making democracy work. Princeton. NJ. Princeton.
- Putnam, R. (2002). Bowling alone: the collapse and revival of American community, New york, London, Simon.
- Schiff, M. (1992). Social capital. Labor mobility and welfare. Ration. Soc. 4.
- Winter, Ian. (2000). Towards a theorized understanding of family life and social capital. Working paper No. 21. April 2000.

The Survey of the Social Capital in the Student's of Boy's High School of the Office Learning and Training Region 2. Ahwaz City at 85-86 Years

Dr. M. Hasan Moghadas Jaafari
Dr. Asad Adibnia
Bahram Nickbakhsh

Abstract:

Most researches carried out in the field of social capital have weighed each of the variables of social capital with various measuring models neglecting the inter relation of the forming variable and consequently. We will try to put the theory of social capital under on experimental test as the dominant fact in society and also ask the question: is this theoretical approach able to explain the existing fact in the field of social capital. This research article is written with regard to the concept of the social capital and survey of it connection with students social capital as a kind of social production which is manageable is a new and nearly unknown discussion in social actions. Researchers believe that it is the basis of social trust. The analyzing method is a combination of library and field method, which in field study, students of ages 16-23, inhibited in Ahwas were examined with the use of kokeran formula, and 400 samples were selected among them the data collected and analyzed with the use of questionnaire and with SPSS software and the use of descriptive and inferential statistical method. The methods of RS-test, LSD and F-test are used to accord research hypotheses test with level of variable measurement.

Key Concepts: Social capital, Social trust, Communal commitment, Social affiliations, Social interactions.